

POSITION PAPER

**De bibliotheek, vanzelfsprekend ook
actieve partner binnen het sociaal
domein**

Bestemd voor bibliotheekdirecteuren in Noord- en Zuid-Holland en Utrecht

Update, 12 augustus 2014

INHOUD

Colofon	2
Voorwoord	3
1 Inleiding	3
2 De drie decentralisaties en de meerwaarde van de bibliotheek	4
3 Aanpak profilering en positionering, een groeimodel	6
4 Samenvatting, hoe de bibliotheek haar domein en maatschappelijke waarde versterkt.....	7

COLOFON

Position paper

De bibliotheek, vanzelfsprekend ook actieve partner binnen het sociaal domein!

Bestemd voor bibliotheekdirecteuren in Noord- en Zuid-Holland en Utrecht

Auteur: Lydia de Jong (ProBiblio)

©ProBiblio en ©BiSC Utrecht, versie 1: maart 2014, versie 2: 12 augustus 2014

De ondersteuning van het openbare bibliotheekwerk door ProBiblio in Noord- en Zuid-Holland is mede mogelijk dankzij substantiële subsidie van de Provincie Noord-Holland en de Provincie Zuid-Holland.

VOORWOORD

De openbare bibliotheek, vanzelfsprekend ook actieve partner binnen het sociaal domein!

Dit position paper voor de bibliotheekdirecteuren van ZH, NH en Utrecht schetst een beeld van de doelstellingen en gevolgen van de drie decentralisaties (3D) in het sociaal domein en de huidige opvattingen over welzijn, zelfredzaamheid en actief burgerschap. Het doel van dit position paper is om de bibliotheken inzicht te geven in de rol die zij nu al 'vanzelfsprekend' in het sociaal domein vervullen en hoe zij deze rol kunnen versterken en uitbreiden.

1 INLEIDING

De bibliotheken staan, nog wel meer dan andere maatschappelijke organisaties, al vele jaren midden in een complex veld van veranderingen door onder meer ontleding en digitalisering. De bibliotheek opereert altijd in de lokale maatschappelijke context zoals te lezen is in het rapport Bibliotheek van de Toekomst van de commissie Cohen.ⁱ Hierin wordt uiteengezet dat het succes van de openbare bibliotheek valt of staat met de verbindingen die ze teweeg brengt met en tussen mensen en de lokale gemeenschap, de lokale overheid, het lokale bedrijfsleven en lokale maatschappelijke organisaties. De bibliotheek faciliteert de toegang voor gemeente, zorg- en welzijnsinstellingen en instellingen die zich bezighouden met werktoeleiding tot uiteenlopende activiteiten en is daarmee lokale gids en makelaar. De Wet Stelsel Openbare Bibliotheekvoorzieningen (Wsob)ⁱⁱ biedt de openbare bibliotheken een leidraad waarmee is vastgelegd welke functies een bibliotheek in elk geval moet vervullen:

- ter beschikking stellen van kennis en informatie;
- bieden van mogelijkheden tot ontwikkeling en educatie;
- bevorderen van lezen en het laten kennismaken met literatuur;
- publieke ruimte voor ontmoeting en debat;
- publieke ruimte voor kunst en cultuur.

De Wsob doet geen expliciete uitspraken over de rol van de bibliotheek binnen het sociaal domein.

De Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) formuleert als kerntaak dat de openbare bibliotheken de rol hebben om alle burgers vrije toegang tot informatie, kennis en cultuur te bieden, zodat zij zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in de maatschappij.

De huidige maatschappelijke doelen voor bibliotheken richten zich dan ook vanzelfsprekend op:

- actief burgerschap en sociale netwerken;
- opleidingsniveau en arbeidskansen;
- versterking gemeentelijke en regionale netwerken en infrastructuur.

Deze doelen raken direct aan de veelvormige opdracht die de gemeenten met ingang van 2015 krijgen als gevolg van de drie decentralisaties (3D). Met de 3D komt een deel van de AWBZ naar de Wmo, maar ook de complete Jeugdzorg en Werk & Inkomen uit de Participatiewet worden taken van de gemeente. Daar kan nog het Passend Onderwijs aan toegevoegd worden.

'Veel gemeenten zullen taken op onderdelen anders uit gaan voeren, met meer ruimte voor de burger, maatschappelijke organisaties en bedrijven. En minder inzet van de overheid. Om de zoektocht naar een nieuwe manier van werken binnen het sociaal domein tot een goed einde te brengen, is samenwerking nodig. Tussen het Rijk, de gemeenten én de betrokken (keten)partners.'ⁱⁱⁱ

De bibliotheek kan veel betekenen als het gaat om voorlichting en activiteiten die zich richten op preventie, zelfredzaamheid en participatie. Het sociale domein vormt de verbinding tussen gezonde en meer kwetsbare mensen en tussen disciplines en zorgverleners. Het zorgstelsel gaat zich dan ook veel meer op de preventie van gezondheidsproblemen richten dan tot heden het geval was. In dit licht biedt de 3D-operatie een historische kans, ook voor de bibliotheken. Gezondheid wordt in de huidige opvattingen mede bepaald door opleiding, de mogelijkheden voor maatschappelijke participatie, het

hebben van sociale contacten en een veilige leefomgeving. Hier wordt de toegevoegde waarde van de openbare bibliotheek duidelijk.^{iv} De kern van het bibliotheekwerk is al in 1994 geformuleerd in het UNESCO manifest over de openbare bibliotheek^v waarin staat dat vrijheid, welvaart en de ontplooiing van samenleving en individu fundamentele menselijke waarden zijn. Deze kunnen alleen worden gerealiseerd door goed geïnformeerde burgers, die in staat zijn hun democratische rechten uit te oefenen en een actieve rol te spelen in de samenleving.

2 DE DRIE DECENTRALISATIES EN DE MEERWAARDE VAN DE BIBLIOTHEEK

De 3D van de AWBZ, Jeugdzorg en participatiewet vragen om een fundamentele transitie en kanteling bij de gemeenten, de zorgvrager en de zorgverlener. De kern van de nieuwe manier van werken is dat er bij zorgvragen eerst wordt gekeken naar de eigen kracht van de burger, dan naar ondersteuning uitgevoerd door vrijwilligers en vervolgens pas naar de benodigde betaalde zorg. Het uitgangspunt is dat veel van de dure (tweedelijns) zorg door allerlei preventieve maatregelen kan worden voorkomen. Bij de nieuwe aanpak past ook de beweging naar meer eigen verantwoordelijkheid en 'eigen kracht' van de burgers. Dat betekent dat het sociale netwerk een steeds grotere rol gaat spelen en dat de bedoeling is dat de rol van de gemeenten en professionele organisaties kleiner wordt. De bibliotheek heeft een aanbod van voorlichting, informatie over voorzieningen in het sociaal domein en kan sociale netwerken voor veel doelgroepen faciliteren. Dit zijn enkele activiteiten van de bibliotheek die preventieve maatregelen ondersteunen en 'eigen kracht' van burgers bevorderen.

Gemeenten krijgen meer taken en meer budget; naar verwachting wordt rond de 60% van het gemeentelijk budget ingezet op het sociaal domein. Het budget is echter stevig gekort en er is minder budget voor de gemeenten uitgetrokken dan voorheen op rijks- en provinciaal niveau beschikbaar was. De 3D operatie is ook een bezuinigingsoperatie! Gemeenten gaan gedreven door bezuinigingsdoelstellingen steeds meer diensten en producten digitaal aanbieden hetgeen grote gevolgen heeft voor mensen die niet digivaardig en/of niet taalvaardig zijn. De bibliotheek kan samen met andere organisaties daadwerkelijk een bijdrage leveren aan het verminderen en voorkomen van veel problemen die voortvloeien uit de transitie. De bibliotheek is de aangewezen partij om de zelfredzaamheid van burgers te vergroten door hen meer digitaal vaardig te maken en het percentage laaggeletterden te verminderen door taallessen en leesbevorderingsactiviteiten.

Wetswijzing Educatie; kansen volop voor de bibliotheek!

De Tweede Kamer heeft op 17 juni 2014 ingestemd met de wetswijzing Educatie. Na behandeling in de Eerste Kamer dit najaar, treedt de wet op 1 januari 2015 in werking. Gemeenten krijgen na de wetswijziging meer bestedingsvrijheid bij het samenstellen van een educatieaanbod voor volwassenen. De wijziging van onder meer de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB) regelt dat de verplichte inkoop van taal- en rekenaartrajecten voor volwassenen bij de roc's stapsgewijs wordt afgebouwd. Om aan de diversiteit van de doelgroep tegemoet te komen, kunnen gemeenten naast de formele educatietrajecten, ook non-formele trajecten aanbieden zoals Taal voor het Leven en Taal voor Thuis. Gemeenten dragen zorg voor een passend educatieaanbod voor de diverse doelgroepen. Gemeenten werken daartoe samen binnen de arbeidsmarktregio. In overleg stellen ze een regionaal educatieplan op. Het educatiebudget wordt per arbeidsmarktregio aan de contactgemeente van die regio overgemaakt.

De tabel op de volgende pagina bevat een (nog onvolledige) globale inventarisatie van de activiteiten en diensten van bibliotheken die de kwaliteit van het sociaal domein, zelfredzaamheid en burgerkracht versterken en de gemeenten helpen om kosten te besparen.

De uitvoering van de 3D en het stimuleren van zelfredzaamheid, eigen kracht, sociale cohesie en participatie...	Hieraan draagt de bibliotheek (samen met partners) onder meer bij door...
Preventie door het bevorderen van leesvaardigheid en digivaardigheid (en het stimuleren van beleving en mentale functies)	<ul style="list-style-type: none"> • rol van informatiebemiddelaar; fysiek en digitaal kennisplatform • aanbod informeel leren door toegankelijke lezingen en (culturele) activiteiten • aanbod activiteiten rondom leesbevordering, bestrijding laaggeletterdheid en mediawijsheid voor alle doelgroepen in alle leeftijdsfasen • in samenwerking met ketenpartners/ROC etc. activiteiten uitvoeren die schooluitval etc. tegengaan • aanbod activiteiten voor dagbesteding van verschillende doelgroepen
Maatschappelijke participatie	<p>Een aanbod voor werkenden, werkzoekenden en vrijwilligers door:</p> <ul style="list-style-type: none"> • aanbod van Taal & Werk werkplekken • bieden van mogelijkheden/re-integratie voor mensen met lange afstand tot de arbeidsmarkt en/of beperking • in samenwerking met UWV, leerwerkbedrijven en GGZ instelling trainingsaanbod digivaardigheid en taalvaardigheid, CV schrijven etc. • organiseren van een platform voor ZZP-ers en faciliteren ondernemers • begeleiding bij inburgeringstrajecten • faciliteren vrijwilligerspool om hulpdiensten/activiteiten uit te wisselen
Platform voor lokale omgeving en netwerken van en voor alle doelgroepen	<ul style="list-style-type: none"> • publieke ruimte waar ontmoetingen tussen gelijkgezinden of gelijk geïnteresseerden gefaciliteerd wordt • publieke ruimte waar voor ouderen en andere doelgroepgerichte activiteiten worden aangeboden , w.o. inloopspreekuren • aanbod activiteiten die eenzaamheid voorkomen/bestrijden en gemeenschapszin bevorderen • faciliteren en stimuleren van ontmoeting tussen verschillende doelgroepen • platform bieden aan bewoners gestuurde wijkaanpak, buurtinitiatieven en burgerinitiatieven
Informatieknooppunt over alle voorzieningen op het terrein van zorg, welzijn en participatie	<p>De bibliotheek biedt een platform voor het aanbod van informatie over zorgvragen en de toegang tot voorzieningen zoals:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ondersteuning bij het omgaan met digitale voorzieningen; versterken digivaardigheid (Digisterker) • voorlichting bieden over alle vernieuwingen binnen het sociaal domein en de voorzieningen (uitvoering door de inhoudelijke experts van buiten de bibliotheek, bijv. GGD loket) • ondersteunen (keten)partners bij het werven van vrijwilligers • ondersteunen vrijwilligers en mantelzorgers door het aanbod van specifieke digitale en fysieke collecties en informatie • ondersteuning van burgers bij de ontwikkeling van gezondheidsvaardigheden (health literacy) om adequaat om te kunnen gaan met informatie over ziekte, gezondheid en zorg^{vi} • Zorgloket: G!ds functie, CJG websites etc.

Tabel 1. Overzicht bijdragen bibliotheek aan preventie en het stimuleren van zelfredzaamheid en participatie

3 AANPAK PROFILERING EN POSITIONERING, EEN GROEIMODEL

De huidige bestuurlijke afspraken en de toekomstige Wet stelsel openbare bibliotheken (Wsob) bieden geen kader om de bibliotheek binnen het sociaal domein van de gemeente te positioneren.^{vii} De bibliotheek moet in de meeste gevallen zelf actie ondernemen om zich binnen de gemeenten te profileren. Uit gesprekken met bibliotheken is duidelijk geworden dat een groot deel van de bibliotheken al vanzelfsprekend actief is in het sociaal domein, maar zich nog onvoldoende profileert op dit terrein. Er loopt momenteel een klein onderzoek onder de bibliotheken van Zuid-Holland, Noord-Holland en Utrecht naar de activiteiten van de bibliotheken binnen het sociaal domein. De uitkomsten van dit onderzoek worden in september 2014 verspreid. Best practices worden na toestemming van de betrokken bibliotheek tevens geplaatst op Bieb-to-Bieb.

Bij de gemeenten die zich de toegevoegde waarde van de bibliotheek in het sociaal domein nog niet realiseren is het van belang om **nu** in gesprek te gaan met ambtenaren welzijn- en (jeugd)zorg, brede welzijnsinstellingen en wethouders die (onderdelen van) het sociaal domein in portefeuille krijgen. Dit is een uitgelezen kans na de gemeenteraadsverkiezingen van 19 maart jongstleden. Een concreet aanbod van de bibliotheek kan met behulp van de tabel in dit position paper in beeld gebracht worden.

De bibliotheek heeft een voorsprong als het gaat om het benaderen, betrekken en samenbrengen van diverse doelgroepen, het aanjagen van kennis en beleving door leesbevordering en overige activiteiten. Bovendien is de bibliotheek al een vertrouwde en betrouwbare plek voor verschillende doelgroepen in de gemeente.

Leer je gemeente (ambtelijk en politiek), partners en hun zorgen ten aanzien van de 3D transitie kennen. Het is voor veel bibliotheken een uitdaging om de taal van het sociale domein te (leren) spreken en voldoende kennis van de sociale voorzieningen en vraagstukken te hebben om de juiste vragen te kunnen stellen aan zorgverleners, ambtenaren en wethouders die werkzaam zijn in het sociaal domein. Het gaat hier om:

- het bevragen van de betrokken ambtenaren, de GGD, CJG, de vrijwilligersorganisatie etc. om in beeld te brengen waar deze partijen mee bezig zijn, hoe zij bezig zijn met de voorbereidingen op de transitie en waar hun zorgen liggen. Hier is feitelijk sprake van een 'marktonderzoek' om de kracht en de problemen van de actoren in beeld te brengen;
- de volgende stap is om de toegevoegde waarde van de bibliotheek in de vorm van een concreet aanbod richting partners duidelijk te maken en aan het werk te gaan in bestaande of nieuwe samenwerkingsverbanden.

De nieuwe wethouders moeten omgaan met veel taken en bezuinigingen en zoeken een partij die hen faciliteert zonder belangrijke meerkosten. Doel van de profilering van de bibliotheek bij de gemeente is in mijn visie om als bibliotheek een stevige(re) positie bij meerdere wethouders van de nieuwe colleges in te nemen en de gemeenten te helpen om hun problemen op te lossen en kosten te besparen. Deze investering maakt de maatschappelijke waarde van de bibliotheek sterker en doet wethouders beseffen dat de fysieke vestigingen van de bibliotheek belangrijk zijn, mede vanwege de toename van het multifunctionele gebruik van de fysieke ruimte.

4 SAMENVATTING, HOE DE BIBLIOTHEEK HAAR DOMEIN EN MAATSCHAPPELIJKE WAARDE VERSTERKT

Dit position paper is opgesteld om de historische kans zichtbaar te maken voor de bibliotheekbranche om binnen haar werkgebied een relevante rol in het sociaal domein te vervullen, een kans die niet ongemerkt voorbij zou mogen gaan! Cruciaal is dat je als bibliotheek de gemeente (ambtelijk en bestuurlijk) en stakeholders binnen het sociaal domein en hun vraagstukken en problemen leert kennen. De gemeente weet vaak zelf nog niet wat ze aan de bibliotheek kan of wil vragen, dus maak vooral duidelijk op ambtelijk en politiek niveau wat je *vanzelfsprekend* kunt bieden zonder (in eerste instantie) een offerte aan je aanbod te hangen! Ga in gesprek met de gemeenten in je werkgebied met een concrete set voorstellen die de gemeente helpt om enkele van haar 'problemen' op te lossen. Het is belangrijk dat bibliotheken zich bewust zijn van de waardevolle ondersteuning die zij met name in het kader van preventie, het stimuleren van zelfredzaamheid en het faciliteren van maatschappelijke participatie kunnen bieden. Het is te verwachten dat straks meerdere wethouders onderdelen van het sociaal domein in portefeuille krijgen, dus er moet wel voldoende tijd en capaciteit voor het lobbywerk vrijgemaakt worden.

Samenvattend, de feiten: het kabinet Rutte-Asscher heeft besloten om met ingang van 2015 drie decentralisaties uit te voeren met als gevolg dat:

- de begeleiding, ondersteuning en verzorging uit de Awbz per 2015 overgaat naar de Wmo. Vanaf 2014 vervalt bovendien de aanspraak op dagbesteding en wijzigt de aanspraak op persoonlijke verzorging;
- de uitvoering van de Participatiewet vanaf 2015 (voor WWB, voormalig Wajong en Wsw) bij gemeenten komt te liggen;
- de gemeenten per 2015 verantwoordelijk zijn voor de jeugdzorg. Het gaat hier om de provinciale jeugdzorg, de jeugdbescherming en -reclassering, de jeugd-ggz en de zorg voor licht verstandelijk gehandicapte jeugd;

Bij het inrichten van de uitvoering van de nieuwe taken zullen gemeenten niet alleen moeten zoeken naar een effectieve maar ook een efficiënte wijze van het inzetten van hun middelen. Gemeenten hebben te maken met (soms zeer forse) financiële taakstellingen. Alle decentralisaties benadrukken zelfredzaamheid en maatschappelijke participatie die, als het goed is, ertoe leiden dat er minder gebruik gemaakt wordt van de tweedelijns gezondheidszorg. De basis daarvoor zijn gezonde burgers, waardoor het accent van veel activiteiten op preventie komt te liggen.

Wat moet een bibliotheek weten over haar omgeving om zich te kunnen positioneren ten opzichte van alle andere organisaties?

- De bibliotheek moet weten welke vergelijkbare diensten/activiteiten (zie tabel) binnen het sociaal domein al beschikbaar zijn (bij welzijnsinstellingen, GGD, GGZ, sociale werkvoorziening, vrijwilligersorganisaties, buurtinitiatieven, etc). En of deze diensten/activiteiten geïnitieerd en gefinancierd zijn door de gemeente of door (welke?) andere partijen?
- Is er op een ondersteuningsbehoefte waaraan nog niet wordt voldaan en kan de bibliotheek hier wel voor zorgen, zo mogelijk samen met partners?
- Welke activiteiten/diensten kan de bibliotheek beter of goedkoper aanbieden dan andere ketenpartners binnen het sociaal domein?
- De bibliotheek moet weten welke mogelijkheden er in haar werkgebied zijn om de eigen regie (toegang tot kennis en informatie, zelfontplooiing, participatie, beleving etc.) van burgers te versterken en ook weten hoe actief de gemeente zelf is op dit vlak. Dan weet je als bibliotheek wat je toegevoegde waarde is en welke diensten je kunt bieden.
- Ken je de tevredenheid van burgers over dit aanbod en wat kan de bibliotheek bijdragen om het aanbod te verbeteren en/of te faciliteren?

Dit zijn onder meer de onderwerpen waarover de bibliotheek met de gemeente en overige partners in gesprek kan gaan en op basis waarvan de bibliotheek haar aanbod kan concretiseren en zich kan positioneren. Nadrukkelijk spreek ik niet over het organiseren van geheel nieuwe dienstverlening. Ik ben er namelijk van overtuigd dat iedere openbare bibliotheek in Nederland al vanuit haar kerntaken vanzelfsprekend kennisdeling, eigen kracht, zelfredzaamheid en participatie faciliteert en aanmoedigt.

Lydia de Jong, 12 augustus 2014

ⁱ Zie Marleen Bos (red.), Job Cohen, et al., Bibliotheek van de Toekomst, Den Haag 2014

ⁱⁱ Voorstel Wet stelsel Openbare Bibliotheekvoorzieningen
<http://www.tweedekamer.nl/vergaderingen/commissievergaderingen/details/index.jsp?id=2014A00323> (toegang verkregen 08-03-2014)

ⁱⁱⁱ Samenwerken aan een nieuw sociaal domein, VNG en KING, pag. 7, 2014

^{iv} Hans Baaijens, Hoe gemeenten Nederland gezonder kunnen maken, Het Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken, pag.36

^v UNESCO manifest over de openbare bibliotheek 1994,
http://www.debibliotheeken.nl/fileadmin/documenten/1994_unesco_manifest-over-de-openbare-bibliotheek.pdf
 (toegang verkregen 08-03-2014)

^{vi} <http://www.gezondheidsvaardigheden.nl/publicaties/twickler-ntvg-2009/>, (toegang verkregen op 12-03-2014); zie ook Twickler, T.B.M. Hoogstraten, E.Reuwe, A.Q. Singels, L.Stronks, K. & Essink-Bot, M. (2009)

^{vii} Bestuurders van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de minister van OCW hebben op 10 april 2013 bestuurlijke afspraken openbare bibliotheekwerk 2013-2014 ondertekend. Dit om de periode tot inwerking treden van de Wet Stelsel Openbare Bibliotheken (Wsob) in 2015 te overbruggen.